

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของการวิจัย

การพัฒนาเศรษฐกิจ (Economic development) เป็นกระบวนการที่มุ่งทำให้รายได้ที่แท้จริง ของประชาชน โดยเฉลี่ยต่อบุคคลเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องเป็นระยะเวลายาวนาน เพื่อให้ประชาชนในประเทศได้มีมาตรฐานในการครองชีพสูงขึ้น รวมทั้งต้องส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมไปในทางที่ดีขึ้นและเป็นไปตามเป้าหมายที่วางไว้ ซึ่งการพัฒนาเศรษฐกิจจะมีความแตกต่างจากความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ (Economic growth) โดยการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นการเพิ่มขึ้นของรายได้ที่แท้จริง (Real income) ซึ่งเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงของปัจจัยการผลิตแต่เพียงอย่างเดียว แต่การพัฒนาเศรษฐกิจนั้นได้รวมไปถึงด้านกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมที่ดีขึ้นด้วย ดังนั้นการพัฒนาเศรษฐกิจจึงเป็นการทำให้มีความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ร่วมกับการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเศรษฐกิจและสังคมให้ดีขึ้น (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2556)

แนวความคิดในการพัฒนาเศรษฐกิจที่ยึดความจำเป็นพื้นฐานของมนุษย์เป็นสำคัญ (Basic Needs Approach) เป็นแนวทางหนึ่งที่ยืนยันว่าถึงแม้รายได้ประชาชาติจะเพิ่มขึ้นสูงมากเพียงใดก็ไม่ได้หมายความว่าประชากรในชาติทุก ๆ คน จะมีความกินดีอยู่ดีโดยสมบูรณ์พร้อมกัน เพราะทฤษฎีการพัฒนาที่เน้นด้านรายได้ ไม่สามารถแก้ไขปัญหาความยากจนและความขาดแคลนสิ่งจำเป็นสำหรับชีวิตในบางท้องถิ่นได้ ฉะนั้นจึงเน้นเรื่องคุณภาพชีวิต (Quality of life) โดยให้ความหมายของการพัฒนาไว้ว่า เป็นการสร้างสภาวะการณ์ต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมบุคลิกภาพของมนุษย์ให้ดีขึ้น สิ่งสำคัญขั้นพื้นฐานที่มนุษย์ต้องการคือ 1) ความต้องการขั้นพื้นฐานของครอบครัวในการบริโภคปัจจัยสี่ 2) สาธารณูปโภคขั้นมูลฐานของชุมชนที่ต้องการ 3) สิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์ในการมีส่วนร่วมตัดสินใจและ 4) การมีงานทำซึ่งปัจจุบันนี้การพัฒนามักใช้วิธีการพัฒนาแบบผสมผสานกัน ในหลาย ๆ สาขา (Inter disciplinary approach) ซึ่งจะพิจารณาปัจจัยทุก ๆ ด้าน ที่จะมีผลต่อการพัฒนาประเทศทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ในลักษณะของการบูรณาการร่วมกันเพื่อให้เกิดแผนการทำงานร่วมกัน ให้สามารถรองรับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติของประเทศได้อย่างสอดคล้อง (วีระศักดิ์ สมยานะ, 2554)

ดังนั้นนโยบายการวิจัยของชาติช่วงปี พ.ศ. 2555-2559 จึงได้เน้นการบูรณาการด้านการวิจัยที่สอดคล้องกับแนวนโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศสามารถเชื่อมโยงกับแนวทางของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559) ความต่อเนื่องของนโยบายและยุทธศาสตร์การวิจัยของชาติ (พ.ศ. 2551-2554) การปฏิรูประบบวิจัยของประเทศรวมทั้งนโยบายและแนวทางการวิจัยของสภาวิจัยแห่งชาติระยะยาว พ.ศ. 2552-2571 โดยการวิจัยจะตอบสนองความต้องการของชุมชนและปัญหาที่สำคัญเร่งด่วนเพื่อการพัฒนาประเทศพร้อมทั้งดำเนินการควบคู่กับการวิจัยเพื่อความเป็นเลิศทางวิชาการอันเป็นรากฐานอันสำคัญของการพัฒนาประเทศอย่างสมดุลและยั่งยืนทั้งนี้มุ่งให้เกิดการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยทั้งจากหน่วยงานที่มีภารกิจประจำตามหน้าที่ (Function) ภารกิจตามนโยบายและยุทธศาสตร์ของชาติหรือรัฐบาล (Agenda) ซึ่งจะส่งผลให้การดำเนินการตามยุทธศาสตร์การวิจัยในระดับหน่วยงานและภูมิภาคเกิดประสิทธิภาพในการบริหารจัดการงานวิจัยและการบริหารงบประมาณเพื่อการพัฒนาภูมิภาคต่าง ๆ อันจะทำให้เกิดประสิทธิผลต่อการพัฒนาประเทศโดยรวมโดยทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยตลอดจนในพื้นที่ได้มีส่วนร่วมกันเสนอแนะปฏิบัติและติดตามผลเพื่อให้เกิดการพัฒนางานวิจัยในทุกภาคส่วนและทุกระดับของประเทศอีกทั้งเพื่อส่งเสริมให้กิจการวิจัยที่มีการต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นและตอบสนองการพัฒนาประเทศมากขึ้น ทั้งนี้ การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community based tourism) เป็นทางเลือกในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวที่ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางของการท่องเที่ยว บนฐานความคิดที่ว่าชาวบ้านทุกคนเป็นเจ้าของทรัพยากรและเป็นผู้มีส่วนได้เสียจากการท่องเที่ยว โดยนำเอาทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นต่าง ๆ มาใช้เป็นตัวทุนหรือปัจจัยในการจัดการท่องเที่ยวอย่างเหมาะสมรวมทั้งมีการพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชนให้มีความรู้ ความสามารถในการดำเนินงานตั้งแต่การตัดสินใจ การวางแผน การดำเนินงาน การสรุปบทเรียนโดยเน้นให้เกิดความยั่งยืนสู่คนรุ่นลูกหลาน และเกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่นตลอดจนคำนึงถึง ความสามารถในการรองรับของธรรมชาติเป็นสำคัญ

เชียงใหม่ หรือ "นพบุรีศรีนครพิงค์" นับเป็นศูนย์กลางของจังหวัดทางภาคเหนือของประเทศไทย เป็นเมืองตากอากาศ และเมืองท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงไม่เพียงแต่ในประเทศไทย แต่เป็นที่รู้จักกันดีทั่วโลก เนื่องจากเที่ยวพร้อมไปด้วยแหล่งท่องเที่ยวและ ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี รวมทั้งธรรมชาติที่สวยงาม ทำให้ผู้มาท่องเที่ยวเป็นจำนวนมาก หลายล้านคนในแต่ละปีอีกทั้งเชียงใหม่มีอดีตอันรุ่งเรือง เนื่องจากตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำปิง ซึ่งไหลลงมาถึงปากอ่าวไทย จึงเป็นศูนย์กลางในการติดต่อกับอาณาจักรต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นอาณาจักร ล้านช้างของลาว หรืออาณาจักรสุโขทัยทางตอนใต้ รวมถึงแคว้นต่าง ๆ มีการแลกเปลี่ยน ความรู้และการศึกษา ทั้งทางด้านศาสนา สถาปัตยกรรม และการค้า ส่งผลให้มีวิทยาการที่น่าสนใจเป็นของตนเอง ในอดีตมักมีพ่อค้าเจ้าเว้าจากพม่าและ

พ่อค้าจีนฮ่อจากยูนนาน เดินทางด้วยขบวนม้าต่าง วัวต่าง ล่องลงใต้มาค้าขายในเชียงใหม่อยู่เสมอ ปัจจุบันเชียงใหม่ก็ยังเป็นศูนย์กลางการคมนาคม มีเส้นทางรถไปถึงยังจังหวัดต่าง ๆ รอบข้าง ไม่ว่าจะเป็น เชียงราย แม่ฮ่องสอน ลำพูน ลำปาง มีท่าอากาศยานนานาชาติที่ใหญ่ที่สุดในภาคเหนือ สามารถเดินทางไปยังคุนหมิงและยูนนานของจีน อย่างกึ่งของพม่า และหลวงพระบางของลาว (สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดเชียงใหม่)

อุตสาหกรรมท่องเที่ยว เป็นหนึ่งมาตรการสำคัญของรัฐบาลไทย ที่ใช้กระตุ้นการขยายตัวทางเศรษฐกิจของประเทศมาโดยตลอด โดยเฉพาะการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) และหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน ได้รณรงค์ส่งเสริมการท่องเที่ยวเพื่อสนับสนุนให้นักท่องเที่ยวต่างชาติ เดินทางมาท่องเที่ยวและซื้อสินค้าของไทยให้มากยิ่งขึ้น ดังจะเห็นในแผนการตลาดการท่องเที่ยวปี พ.ศ. 2552 เป็นต้นมา ได้กำหนดกลุ่มสินค้าที่ต้องเตรียมความพร้อมสำหรับนักท่องเที่ยวก็คือ Village Tourism โดยเน้นให้มีการใช้ผลิตภัณฑ์ที่เป็น OTOP ของชุมชนท้องถิ่น และวิสาหกิจชุมชนให้เป็นสินค้าของที่ระลึกและบริการให้กับนักท่องเที่ยว ด้วยการมุ่งเน้นคุณภาพ และเพิ่มมูลค่าของผลิตภัณฑ์ OTOP ให้มากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะในภาคเหนือได้เชิดชูภาพลักษณ์ของแหล่งวัฒนธรรมล้านนาผสมผสานความมีระดับ (Classy Lanna) นำเสนอความโดดเด่นของเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม ผสมผสานกับความมีสไตล์และมีระดับของสินค้า OTOP และวิสาหกิจชุมชนรวมทั้งการบริการที่มีคุณภาพ (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2555) นอกจากนี้ สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดเชียงใหม่ (2556) ได้ระบุว่า ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2548 เป็นต้นมา จังหวัดเชียงใหม่ และจังหวัดอื่น ๆ ในภาคเหนือ ได้พัฒนาและจัดตั้งหมู่บ้านหัตถกรรมเพื่อการท่องเที่ยว หรือหมู่บ้าน OTOP ต้นแบบ ซึ่งจะมีส่วนในการเชื่อมโยงสินค้าที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรม วิถีชีวิตและแหล่งท่องเที่ยว ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนและหน่วยงาน รวมทั้งบุคลากรทุกภาคส่วนในการเชื่อมโยงสินค้า OTOP และวิสาหกิจชุมชนกับการท่องเที่ยว แต่อย่างไรก็ตาม จากสถิติที่ปรากฏพบว่า นักท่องเที่ยวที่เข้ามาในภาคเหนือ โดยเฉพาะจังหวัดเชียงใหม่ นั้น ยังมีนักท่องเที่ยวจำนวนมากที่เข้าไปไม่ถึงผลิตภัณฑ์ OTOP และวิสาหกิจชุมชน อันเป็นงานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านล้านนาทำที่ควรจะเป็น ซึ่ง ทัศนีย์ภัค ญามาโมไต (2555) กล่าวเสริมว่าการที่จะให้ผลิตภัณฑ์สินค้า OTOP และวิสาหกิจชุมชนของภาคเหนือ โดยเฉพาะจังหวัดเชียงใหม่ เข้าถึงตัวนักท่องเที่ยวนั้น ต้องอาศัยการเชื่อมโยงระหว่างผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว ซึ่งนับว่าเป็นคนกลางเชื่อมโยงระหว่างนักท่องเที่ยวกับคนภายในชุมชนที่เป็นผู้ผลิตสินค้า เนื่องจากผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวเหล่านั้น จะช่วยประสานและให้ข้อมูล รวมทั้งแนะนำนักท่องเที่ยวให้ไปเยี่ยมชมและซื้อผลิตภัณฑ์ในที่สุด

วิสาหกิจชุมชน (SMCE หรือ small and micro community enterprise) หมายถึง กิจการของชุมชนเกี่ยวกับการผลิตสินค้า การให้บริการหรืออื่น ๆ ที่ดำเนินการโดยคณะกรรมการที่มีความผูกพัน มีวิถีชีวิตร่วมกันและรวมตัวกันประกอบกิจการดังกล่าว ไม่ว่าจะป็นนิติบุคคลในรูปแบบใด หรือไม่เป็นนิติบุคคล เพื่อสร้างรายได้และเพื่อการพึ่งพาตนเองของครอบครัว ชุมชน และระหว่างชุมชน (พระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน, 2548) เพื่อส่งเสริมสนับสนุนเศรษฐกิจชุมชนซึ่งเป็นพื้นฐานของการพัฒนาเศรษฐกิจแบบพอเพียงจำนวนหนึ่งที่มีอยู่ในระดับที่ไม่พร้อมจะเข้ามาแข่งขันทางการค้าให้ได้รับการส่งเสริมความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น การสร้างรายได้ การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การพัฒนาความสามารถในการจัดการและพัฒนาารูปแบบของวิสาหกิจชุมชน เพื่อให้ระบบเศรษฐกิจชุมชนมีความเข้มแข็ง สามารถพัฒนาไปสู่การเป็นผู้ประกอบการหน่วยธุรกิจที่สูงขึ้น กล่าวคือ เป็นการส่งเสริมและพัฒนากระบวนการสร้างชุมชนที่เข้มแข็ง โดยการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบในการพัฒนา แก้ไขปัญหา สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง และส่งเสริมการรวมตัวของเกษตรกรในชุมชน โดยอาศัยกลุ่มแกนวิद्यากรกระบวนการจากทุกส่วน จัดให้มีเวทีสร้างความเข้าใจ เรียนรู้ และดำเนินกิจกรรมกลุ่มร่วมกันอย่างต่อเนื่อง ควบคู่การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลาย สอดคล้องกับศักยภาพ ภูมิปัญญา วัฒนธรรม ความต้องการ และสามารถปฏิบัติเป็นอาชีพได้ และค้นหาศักยภาพของชุมชน โดยชุมชน เพื่อจัดทำแผนที่ตั้งของถิ่นฐาน แสดงแหล่งทุนทางสังคม เศรษฐกิจ และทรัพยากร ควบคู่กับการสร้างฐานข้อมูลและจัดทำตัวชี้วัดการพัฒนาเพื่อติดตามผลการดำเนินงานของชุมชน และสนับสนุนให้ชุมชนจัดทำแผนอย่างมีส่วนร่วม โดยนำศักยภาพปัญหาของชุมชนอย่างมีส่วนร่วม โดยนำศักยภาพปัญหาของชุมชนมาวิเคราะห์และกำหนดกิจกรรมดำเนินงานตามความสามารถของชุมชนที่พึ่งพาทรัพยากรที่มีอยู่เป็นหลักและเสริมหนุนด้วยทรัพยากรจากแหล่งภายนอกในส่วนที่เกินความสามารถของชุมชน รวมถึงการจัดให้มีเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์ความคิดเห็นร่วมกัน จากการติดตามประเมินผลการพัฒนา โดยชุมชนร่วมกับหน่วยงานอื่น ๆ เพื่อสรุปบทเรียน และปรับระบบข้อมูลพื้นฐาน และตัวชี้วัดการพัฒนาของชุมชนให้ทันสมัยเป็นระยะ ๆ (วีระศักดิ์ สมยานะ, 2554)

ดังนั้น ถึงแม้จะรวมตัวกัน แต่ผู้ประกอบการทุกคนยังมีอิสระในการดำเนินกิจการของตนอย่างเต็มที่ การรวมกลุ่มเครือข่ายวิสาหกิจ จึงเป็นวิธีหนึ่งในการดึงความร่วมมือระหว่างผู้ประกอบการในธุรกิจท่องเที่ยว หน่วยงานภาครัฐและเอกชน สถาบันการศึกษา ฯลฯ ผนวกไว้ร่วมกันอย่างครบวงจรในการแก้ไขปัญหา รวมทั้งสร้างความรู้ความเข้าใจ และตระหนักถึงการรวมกลุ่มของชุมชน โดยใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่มุ่งให้กับเครือข่าย และไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน และประการสำคัญคือ ไม่เบียดเบียนและเอาเปรียบธรรมชาติในการจัดการดังกล่าว

เพื่อมุ่งไปสู่ความยั่งยืนของการท่องเที่ยวชุมชนที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างยั่งยืน ได้มีการศึกษาเกี่ยวกับเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนได้ ดังนี้ Novelli Schmitz and Spencer (2005) ที่ได้ศึกษางานวิจัยเรื่องเครือข่ายวิสาหกิจและนวัตกรรมด้านการท่องเที่ยวของประเทศอังกฤษ พบว่า กระบวนการที่เกี่ยวข้องกับเครือข่ายและการพัฒนาเครือข่ายวิสาหกิจการท่องเที่ยวไม่ใช่สิ่งที่ย่างและเกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติ ต้องอาศัยความเชื่อมโยงและความร่วมมือของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายอย่างแข็งแกร่ง ซึ่งสอดคล้องกับ Jackson & Murphy (2002) ที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับเครือข่ายวิสาหกิจด้านการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยว 2 แห่ง คือ เมือง Albury Wodonga ประเทศออสเตรเลีย และแคว้น Victoria ประเทศแคนาดา พบว่า ศักยภาพของธุรกิจท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวทั้ง 2 แห่งนี้ เกิดจากความร่วมมือกันในการส่งเสริมและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวร่วมกัน ส่งผลให้เกิดการพัฒนาขีดความสามารถในการแข่งขันที่ยั่งยืน โดยการสำรวจและคัดสรรเอกลักษณ์ และจุดเด่นของจังหวัด กลุ่มจังหวัด เพื่อสร้างและกำหนดภาพลักษณ์ (Brand Image) ทางการท่องเที่ยวให้เป็นจุดขายแก่นักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมายเฉพาะเสริมสร้างความเข้มแข็งของภาคเอกชน ท้องถิ่น ชุมชน ผู้ประกอบการรายย่อย และวิสาหกิจชุมชนในอุตสาหกรรมท่องเที่ยว โดยการสนับสนุนเงินทุน วิชาการ การให้ความรู้และให้คำปรึกษาในการเริ่มต้นประกอบธุรกิจ การสร้างแบรนด์ และเอกลักษณ์ของสินค้าให้ตรงกับความต้องการของตลาดท่องเที่ยว การจัดหาแหล่งเงินทุนการรับประกันและเงินทุน การลดต้นทุนในการกู้ยืม การให้สิทธิประโยชน์ทางภาษี การสนับสนุนธุรกิจที่จัดตั้งใหม่ และส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีที่มีความสลับซับซ้อน เพื่อปรับปรุงประสิทธิภาพและเพิ่มคุณภาพของสินค้า เป็นต้น

แนวคิดเกี่ยวกับเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนซึ่งให้หันถึงบทบาทใหม่ของธุรกิจ หน่วยงานภาครัฐและเอกชนต่าง ๆ ในการเพิ่มความสามารถและความได้เปรียบในการแข่งขันนั้น แนวคิดนี้เกิดขึ้นในช่วงปลายศตวรรษที่ 19 โดย อัลเฟรด มาร์แชล (Alfred Marshall, 1890) ได้ตั้งข้อสังเกตว่า กลุ่มอุตสาหกรรมที่ตั้งอยู่ในพื้นที่เดียวกันจะมีประสิทธิภาพที่ดีกว่าอุตสาหกรรมที่กระจายกันอยู่ และดำเนินธุรกิจ โดยลำพัง ต่อมาได้มีผู้เสนอทฤษฎีนี้หลายท่าน แต่ที่โดดเด่นที่สุด คือ ไมเคิล อีพอร์เตอร์ (Michel E Porter, 1998) ได้เสนอว่า การรวมกลุ่มของธุรกิจและสถาบันที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ใกล้เคียงกัน (Geographical Proximity) จะทำให้มีความร่วมมือ เกื้อหนุน เชื่อมโยงและเสริมกิจการซึ่งกันและกันอย่างครบวงจร (Commonality and Complementarity) เป็นความเชื่อมโยงของผู้ประกอบการธุรกิจตั้งแต่ธุรกิจต้นน้ำจนถึงปลายน้ำ และความเชื่อมโยงของอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องและสนับสนุนต่าง ๆ เพื่อบรรลุเป้าหมายร่วมกัน ซึ่งทำให้เกิดความสามารถในการแข่งขันที่ยั่งยืน

ภายใต้นโยบายและยุทธศาสตร์การวิจัยของชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2555 - 2559) ที่ได้ให้ความสำคัญกับยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านที่ 2 คือ การสร้างศักยภาพและความสามารถในการพัฒนาทางเศรษฐกิจ โดยมีเป้าประสงค์เพื่อสร้างเสริมองค์ความรู้เพื่อเป็นพื้นฐานสู่การสร้างศักยภาพและความสามารถในการพัฒนาเศรษฐกิจที่เท่าเทียมและเป็นธรรมอย่างสร้างสรรค์ สมดุลและยั่งยืน โดยค้ำประกันปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง สอดคล้องกับบริบทของจังหวัดเชียงใหม่ และแผนพัฒนาฯ จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีกลุ่มงานวิจัยที่ต้องดำเนินการเป็นการเร่งด่วน กลุ่มเรื่องที่ 11 คือ การบริหารจัดการการท่องเที่ยว โดยกำหนดกรอบการวิจัยไว้ 6 ด้าน ได้แก่

- (1) การวิจัยเพื่อวิเคราะห์กำหนดและปรับโครงสร้างอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวไทยในภาคสาขาการท่องเที่ยว (Tourism Sectors) ที่มีศักยภาพต่อการพัฒนาประเทศ
- (2) การวิจัยเพื่อเตรียมความพร้อมของทุนมนุษย์ (Human Capital) ของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวต่อผลกระทบจากการรวมกลุ่มประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (AEC)
- (3) การวิจัยเพื่อวิเคราะห์ผลกระทบทางเศรษฐกิจการท่องเที่ยวของชาติ (National Tourism Economic Impacts) เพื่อคาดการณ์และวางแผนการเพิ่มมูลค่าคงเหลือทางการท่องเที่ยวของชาติ (National Tourism Retained Value)
- (4) การวิจัยเพื่อสร้างมูลค่าและคุณค่าเพิ่มทางการท่องเที่ยวของชาติ (Tourism Value Adding)
- (5) การวิจัยเพื่อค้นหาธำรงรักษาภาพและรักษาสถานทรัพยากรทางการท่องเที่ยวของชาติ
- (6) การวิจัยเพื่อศึกษาและค้นหาศักยภาพทางการตลาดการนักท่องเที่ยวโดยเน้นนักท่องเที่ยวคุณภาพ (High Quality Niche Markets) เช่นกลุ่มบราซิลจีนอินเดียและจีน (BRIC) และกลุ่มประเทศ GCC (Gulf Cooperation Council : การ์ตาโอมานสหรัฐอาหรับเอมิเรตส์บาห์เรนคูเวตและซาอุดีอาระเบีย)

ทั้ง 6 กรอบงานวิจัยเร่งด่วนล้วนแล้วแต่สอดคล้องกับกลยุทธ์การวิจัยที่ 4 ในการพัฒนาศักยภาพระดับคุณภาพการบริการในอุตสาหกรรมบริการและการท่องเที่ยวของยุทธศาสตร์การวิจัยของชาติ สอดคล้องกับแผนงานที่ 2 การวิจัยเกี่ยวกับวิสาหกิจชุมชนกับการพัฒนาการท่องเที่ยวตามอัตลักษณ์ของท้องถิ่น (นโยบายและยุทธศาสตร์การวิจัยของชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2555 - 2559))

เนื่องด้วยการให้บริการทางวิชาการของมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ซึ่งมีปรัชญาและวิสัยทัศน์ในการให้บริการแก่ท้องถิ่นในด้านการวิชาการ (มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, 2555) จึงเกิดความร่วมมือกับองค์กรของท้องถิ่นในจังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดใกล้เคียง (แม่ฮ่องสอน) ซึ่งในปี พ.ศ. 2551 - 2554 ที่ผ่านมา สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ได้ทำความร่วมมือทางวิชาการกับหน่วยงาน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ทั้งที่เป็นองค์กรบริหารส่วนตำบล (อบต.) และเทศบาลตำบล ในการร่วมมือกันกับนักวิจัยและนักวิจัยท้องถิ่น ทำการ

พัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของท้องถิ่น ก่อให้เกิดแนวทางความร่วมมือทางวิชาการอย่างเป็นรูปธรรม อีกทั้งคณะทำงานวิจัยครั้งนี้ได้ทำความร่วมมือกับ อปท. ในจังหวัดเชียงใหม่ ตั้งแต่ พ.ศ. 2551- 2554 เป็นต้นมามากถึง 120 ตำบล (วีระศักดิ์ สมยานะ, 2554) ทำให้นักวิจัยเห็นว่าควรเป็นอย่างยิ่งที่ควรจะดำเนินการวิจัยภายใต้ชุดโครงการเรื่อง “การพัฒนาศักยภาพการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน จังหวัดเชียงใหม่ ภายใต้ความร่วมมือทางวิชาการของมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่กับท้องถิ่น จังหวัดเชียงใหม่” ในโครงการที่มีชื่อว่า “วิสาหกิจชุมชนกับการพัฒนาการท่องเที่ยวตามอัตลักษณ์ของท้องถิ่น จังหวัดเชียงใหม่ ปีที่ 1” อันจะก่อให้เกิดผลลัพธ์และผลผลิตของงานวิจัยที่เห็นถึงข้อสรุปจากการบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชนกับการท่องเที่ยวตามอัตลักษณ์ของ จังหวัดเชียงใหม่ ในเชิงประจักษ์ที่สามารถนำไปกำหนดนโยบายการพัฒนาการท่องเที่ยวแก่หน่วยงานภาครัฐระดับกระทรวง กรมและท้องถิ่น หน่วยงานเอกชนและประชาชนผ่านกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมที่เสริมสร้างศักยภาพแก่ภาคีทางการท่องเที่ยวให้สามารถพัฒนาการท่องเที่ยวบนฐานความรู้คู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.2.1 เพื่อศึกษาศักยภาพการบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชนกับการพัฒนาการท่องเที่ยวตามอัตลักษณ์ ของท้องถิ่นจังหวัดเชียงใหม่

1.2.2 เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาศักยภาพ การบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชนกับการพัฒนาการท่องเที่ยวตามอัตลักษณ์ ของท้องถิ่นจังหวัดเชียงใหม่

1.3 ขอบเขตของการวิจัย

โครงการวิจัยมีขอบเขตการวิจัยเป็นระยะเวลาทั้งสิ้น 3 ปี เป็นการวิเคราะห์การพัฒนา ศักยภาพการบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชนกับการพัฒนาการท่องเที่ยวตามอัตลักษณ์ ของท้องถิ่น จังหวัดเชียงใหม่ อย่างยั่งยืน โดยชุมชน จ.เชียงใหม่ เพื่อพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้ในการ ขยายผลต้นแบบการพัฒนาท้องถิ่นสู่การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในระดับภูมิภาคต่อไป

โดยงานวิจัยในครั้งนี้จะเป็นการวิเคราะห์แนวทางการพัฒนาศักยภาพของชุมชนในการ พัฒนาศักยภาพการบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชนกับการพัฒนาการท่องเที่ยวตามอัตลักษณ์ ของ ท้องถิ่น จังหวัดเชียงใหม่ ในพื้นที่ 25 อำเภอ ของจังหวัดเชียงใหม่ ทั้งสิ้น 200 ตำบล โครงการวิจัย ครั้งนี้ อาศัยวิธีการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (PAR) เพื่อสะท้อนปัญหาและความต้องการของแต่ละพื้นที่ เพื่อที่จะตอบสนองการพัฒนาในด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยว หลังจากนั้นจะใช้กระบวนการ จัดการการเรียนรู้ (LM) ในการพัฒนาต้นแบบให้มีศักยภาพมากขึ้นตามความเหมาะสมของแต่ละ

ท้องถิ่น ผ่านการประเมินผลสัมฤทธิ์ของการดำเนินงานในระยะที่ 1 และ ระยะที่ 2 จนกระทั่งได้ต้นแบบที่ดีที่สุด (Best Practice) ของการพัฒนากระบวนการบริหารจัดการการท่องเที่ยว อันจะนำไปสู่การขยายผลในสู่ 7 จังหวัดภาคเหนือตอนบน อันได้แก่ จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดเชียงราย จังหวัดลำพูน จังหวัดลำปาง จังหวัดแพร่ จังหวัดน่าน และ จังหวัดพะเยา ต่อไป

1.4 วิธีดำเนินการวิจัย

1.4.1 ประชากร/กลุ่มตัวอย่าง/ผู้เข้าร่วมการวิจัย

ขั้นตอนที่ 1 กำหนดชุมชนด้านการท่องเที่ยวที่มีความต้องการเข้าร่วมโครงการใช้วิธีสุ่มแบบแบ่งชั้น (Stratified sampling) จากอำเภอต่าง ๆ ที่สนใจจะเข้าร่วมโครงการทั้งหมด ในจังหวัดเชียงใหม่ อาศัยแบบฟอร์มแสดงความประสงค์เข้าร่วมโครงการ

ขั้นตอนที่ 2 กำหนดกลุ่มตัวอย่าง โดยวิธีสุ่มแบบเจาะจงตามวัตถุประสงค์ (purposive sampling) และคัดกรองผู้เข้าร่วมโครงการโดยใช้แบบฟอร์มเพื่อประเมินคัดกรองผู้เข้าร่วมโครงการ มีผู้เข้าร่วมโครงการทั้งสิ้น 6 ชุมชน ได้แก่

- (1) กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนบ้านป่าตาด ตำบลสันผักหวาน อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่
- (2) กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนตำบลกี้ดช้าง ตำบลกี้ดช้าง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่
- (3) กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนบ้านหัวทุ่ง ตำบลเชียงดาว อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่
- (4) กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนบ้านถ้ำ ตำบลเชียงดาว อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่
- (5) กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนบ้านสันกอเกิด ตำบลบ้านกลาง อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่
- (6) กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนบ้านแม่กลางหลวง ตำบลบ้านหลวง อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่

1.4.2 ข้อมูลและเครื่องมือในการวิจัย

(1) ข้อมูลปฐมภูมิ ได้จากการสำรวจ สอบถาม และสัมภาษณ์ผู้เข้าร่วมโครงการทั้งหมด

(2) ข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่ เอกสาร งานวิจัย ผลการดำเนินงานด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน และผลการประเมินการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน

(3) ชนิดเครื่องมือประกอบไปด้วย แบบสัมภาษณ์ แบบสอบถามศักยภาพของชุมชนในการบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชนกับการพัฒนาการท่องเที่ยวตามอัตลักษณ์ของท้องถิ่นจังหวัดเชียงใหม่ ดังนี้

(3.1) แบบฟอร์มแสดงความประสงค์เข้าร่วมโครงการ

(3.2) แบบฟอร์มเพื่อประเมินคัดกรองผู้เข้าร่วมโครงการ

(3.3) แบบฟอร์มรวบรวมข้อมูลเบื้องต้น

(3.4) แบบฟอร์มวิเคราะห์ข้อมูลในส่วนของกระบวนการ

(3.5) แบบฟอร์มการประเมิน Focus Group ของกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ ภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคชุมชน

(3.6) แบบฟอร์มวิเคราะห์ต้นทุนและผลตอบแทน

(3.7) แบบประเมินศักยภาพการบริหารจัดการของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน

1.4.3 การวิเคราะห์และประเมินผล

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์ข้อมูลทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพ กล่าวคือ การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณจะวิเคราะห์ความรู้ ความเข้าใจในการคิดวิเคราะห์ต้นทุน และผลตอบแทนการบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชน (ตลอดจนการจัดทำแผนธุรกิจในการบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชน) สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพจะวิเคราะห์และสังเคราะห์เนื้อหาจากการสัมภาษณ์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชนของท้องถิ่นจังหวัดเชียงใหม่

1.5 ผลที่คาดว่าจะได้รับ

ทราบแนวทางการพัฒนาศักยภาพ การบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชนกับการพัฒนาการท่องเที่ยวตามอัตลักษณ์ของท้องถิ่น จังหวัดเชียงใหม่

1.6 นิยามศัพท์

วิสาหกิจชุมชน (community enterprise) หมายถึง กิจกรรมของชุมชนเกี่ยวกับการผลิตสินค้า การให้บริการหรือการอื่น ๆ ที่ดำเนินการโดยคณะบุคคลที่มีความผูกพัน มีวิถีชีวิตร่วมกัน และรวมตัวกันประกอบกิจการดังกล่าว ไม่ว่าจะ เป็นนิติบุคคลในรูปแบบใด หรือไม่เป็นนิติบุคคล เพื่อสร้างรายได้และเพื่อการพึ่งพาตนเองของครอบครัว ชุมชนและระหว่างชุมชน กล่าวโดยสรุปคือ การประกอบการเพื่อจัดการ "ทุนของชุมชน" อย่างสร้างสรรค์เพื่อการพึ่งตนเอง "ทุนของชุมชน" ไม่ได้หมายถึงแต่เพียงเงิน แต่รวมถึงทรัพยากร ผลผลิต ความรู้ ภูมิปัญญา ทุนทางวัฒนธรรม ทุนทางสังคม (กฎเกณฑ์ทางสังคมที่ร้อยรัดผู้คนให้อยู่ร่วมกันเป็นชุมชน เป็นพี่เป็นน้องไว้ใจกัน)

อรรถลักษณะของท้องถิ่น มาจากคำว่า "อรรถลักษณะ" ซึ่งไม่มีบันทึกไว้ในพจนานุกรม แต่มีคำราหลายเล่มให้ความหมายคำว่า "อรรถลักษณะ" ไว้ว่า คุณลักษณะเฉพาะตัว ซึ่งเป็นตัวบ่งชี้ของลักษณะเฉพาะของตัวบุคคล สังคม ชุมชน หรือประเทศนั้นๆ เช่น เชื้อชาติ ภาษา วัฒนธรรมท้องถิ่น และศาสนา ฯลฯ ซึ่งมีคุณลักษณะที่ไม่ทั่วไปหรือสากลกับสังคม อื่นๆ กล่าวคือ ลักษณะที่ไม่เหมือนกับของคนอื่น ๆ "อรรถลักษณะ" มาจากภาษาบาลีว่า อุตต + ลักษณะ โดยที่ "อรรถ" มีความหมายว่า ตัวตน, ของตน ส่วน "ลักษณะ" หมายถึง สมบัติเฉพาะตัว หากมองเพียงแค่รูปศัพท์ "อรรถลักษณะ" จึงเหมาะจะนำมาใช้หมายถึงลักษณะเฉพาะตัวของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ส่วนคำว่า "ท้องถิ่น" หมายถึง ถิ่นฐานที่อยู่ของมนุษย์ที่ตั้งบ้านเรือนอาศัยอยู่กันเป็นกลุ่มหรือหน่วยของพื้นที่ย่อยลงมา ตั้งแต่บ้านหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ เทศบาล จังหวัด ดังนั้น อรรถลักษณะของท้องถิ่น หมายถึง คุณลักษณะเฉพาะตัวของท้องถิ่น

ศักยภาพ หมายถึง ความสามารถที่ซ่อนเร้นภายในร่างกายที่ยังไม่ได้ถูกนำมาใช้ "การพัฒนา" หมายถึง การเปลี่ยนแปลงอย่างมีกระบวนการ โดยมีจุดมุ่งหมาย "การพัฒนาศักยภาพ" หมายถึง การนำเอาความสามารถที่ซ่อนเร้นภายในร่างกาย นำมาใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างมีกระบวนการ

การบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชนท้องถิ่น หมายถึง กระบวนการของการมุ่งสู่เป้าหมายขององค์กรจากการทำงานร่วมกัน โดยใช้บุคคลและทรัพยากรอื่น ๆ หรือเป็นกระบวนการออกแบบและรักษาสภาพแวดล้อมที่บุคคลทำงานร่วมกันในกลุ่มให้ บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ อย่างมีประสิทธิภาพ

การท่องเที่ยวโดยชุมชน หมายถึง รูปแบบของการท่องเที่ยวที่ชุมชนมีบทบาทสำคัญในการวางแผน การจัดการ กำหนดทิศทาง และการดำเนินงาน ของการพัฒนาการท่องเที่ยวของตนเอง โดยคำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม ทั้งนี้สามารถบูรณาการทำงานร่วมกันกับหน่วยงานภาคีได้อย่างเต็มที่